

ارزیابی پایداری اجتماعی محلات شهر جهرم

محمدحسین سرایی

دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه یزد

۰۹۱۷۱۹۲۲۵۹۶

مجتبی روستا

مدرس گروه جغرافیا دانشگاه پیام نور جهرم

Rusta.m0791@gmail.com

احسان میرجلیلی

دانشجوی کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه شیراز

امیر اسدی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۴/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۲

چکیده

پایداری اجتماعی ناشی از اقداماتی در زمینه موضوعات کلیدی که شامل عرصه های اجتماعی افراد و جوامع برای ظرفیت‌سازی و توسعه مهارت‌ها برای رفع نابرابری های زیست محیطی و فضایی می شود. در این تعریف پایداری اجتماعی با اصولی همچون عدالت و سلامت، با مسائل در حال ظهور در مورد مشارکت، نیازها، سرمایه های اجتماعی، اقتصاد، محیط زیست و اخیراً با مفاهیمی مثل شادی، رفاه و کیفیت زندگی در ارتباط است. در این راستا، تحقیق حاضر به ارزیابی پایداری اجتماعی بین محلات شهر جهرم پرداخته است. روش تحقیق پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه بوده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران بدست آمد و از پیش‌آزمون با سطح اطمینان ۹۵ درصد ۳۲۰ نفر محاسبه شد و به صورت سهمیه‌ای و تصادفی بین آنها توزیع گردید. ضریب همبستگی پیرسون، فرضیات مورد آزمون را مبنی بر وجود رابطه معنادار و مستقیم بین متغیرهای تعلق مکانی، اعتماد اجتماعی، مسئولیت پذیری، احساس امنیت، تعامل اجتماعی، مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی در محلات شهر جهرم تایید می‌کند (در مورد تمام متغیرهای مذکور، sig کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد).

واژگان کلیدی: محلات، پایداری اجتماعی، شهر جهرم

مقدمه

امروزه به طور فزاینده‌ای فرصت‌ها و چالش‌های اصلی جهان در شهرها متجلی گردیده و رشد شتابان شهرنشینی در چند دهه گذشته و گسترش فعالیت‌های صنعتی، زیرساخت‌های شهری را کاهش و در مقابل ضایعات زیست محیطی را به شدت افزایش داده است (حسین‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۲). پایداری مفهومی است که توجه اساسی آن بر حفظ سرمایه‌ها (انسانی، طبیعی، اجتماعی و اقتصادی) در جهت عدالت بین‌نسلی است. توسعه پایدار در صورتی تحقق می‌یابد که همپوشی بین لایه‌های اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی ایجاد گردد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱) هدف آن [پایداری] تعیین حداقل الزامات اجتماعی برای توسعه بلندمدت (بعضی اوقات سرمایه اجتماعی انتقادی نامیده می‌شود) و شناسایی چالش‌های عملکردی جامعه در کارهای اجرایی دراز مدت می‌باشد (Biar, 2002: 6). پیدایش مفهوم پایداری در دهه ۱۹۷۰ را می‌توان نتیجه رشد منطقی و آگاهی تازه‌ای نسبت به مسائل جهانی محیط زیست و توسعه دانست که به نوبه خود تحت تأثیر عواملی همچون نهضت‌های زیست محیطی دهه ۶۰ و انتشار کتاب‌هایی نظیر محدودیت‌های رشد (۱۹۷۲) از دانلامیدوز، بهار خاموش (۱۹۶۲) از راشل کارسون و دایره بسته (۱۹۷۱) از باری کامونو بود. در سال ۱۹۷۴ کنفرانس شورای جهانی کلیساها خواستار تحقق جامعه پایدار شد و در همان سال (۱۹۷۴) اعلامیه کوکویک^{۱۳} که در آن توسعه بوم‌شناسانه مطرح شده بود که سرانجام عنوان توسعه پایدار به خود گرفت (بدری، ۱۳۷۶: ۴۴-۴۵). توسعه پایدار نیروی محرکه پیشرفت متعادل، متناسب و هماهنگ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمامی کشورها بویژه کشورهای در حال رشد می‌باشد (سلامی، ۱۳۷۶: ۴۴). تأمین نیازهای پایه انسانی و اجتماعی (مانند دسترسی به ابزار معیشت، حق انتخاب، مشارکت در تعیین سرنوشت اجتماعی و دسترسی به محیط سالم و خدمات پایه) (زیاری، ۱۳۸۰: ۳۷۴). سطح پایداری شهری می‌تواند کیفیت زندگی در شهرها را نشان دهد. تجارب نشان می‌دهد که پایداری شهری توجه زیادی را در سطح جهانی به دست آورده است، در حالی که این موضوع در ایران به طور کامل مورد توجه قرار نگرفته است. بررسی و شناخت وضعیت محلات و تنگناهای توسعه آنها به لحاظ پایداری و توسعه پایدار در شهرها، از مسایلی است که اخیراً در فرهنگ برنامه‌ریزی شهری مطرح شده، اما هنوز در کشور ما جایگاه آن به خوبی طرح نشده است (سرای و دیگران، ۱۳۸۹:

۳۷). در این راستا، این پژوهش قصد دارد پایداری اجتماعی محلات شهر جهرم را مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهد.

پیشینه تحقیق

در دنیای غرب مطالعه محله به عنوان یک واحد اجتماعی، ابتدا به وسیله رابرت پارک و رودریک مکزی از پیشگامان اکولوژی شهری شیکاگو در سال ۱۹۲۶ آغاز می‌شود (شکویی، ۱۳۷۲: ۴۶). در ادامه به بعضی از تحقیقاتی که در ارتباط با محلات صورت گرفته است، پرداخته می‌شود: محمدرحیم رهنما و محمدمحسن رضوی (۱۳۹۱) در مقاله ای تحت عنوان «بررسی تاثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد» به این نتیجه رسیده اند که در یک رابطه علی غیرمستقیم، تقویت حس تعلق مکانی باعث افزایش مشارکت و افزایش سرمایه اجتماعی می‌گردد. موسی کاظمی و شکویی (۱۳۸۱) به سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم پرداخته‌اند و نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که بر اساس شاخص‌های مورد استفاده در این تحقیق، ناموزونی‌هایی در شاخص توسعه انسانی و اجتماعی حوزه‌ها و مناطق شهر قم دیده می‌شود. محمدرحسین سرایی و دیگران (۱۳۸۹) در تحقیقی تحت عنوان «ارزیابی و سنجش سطح پایداری توسعه محلات شهر بابل» به این نتیجه رسیده‌اند که مسئولان شهری باید سیاست‌گذاری‌های خویش را متوجه محلات کمتر توسعه یافته، نمایند تا شکاف موجود را برای رسیدن به برابری اجتماعی پر و سطح کیفیت زندگی را ارتقا دهند. حکمت‌نیا و زنگی‌آبادی (۱۳۸۳) به بررسی و تحلیل سطوح پایداری در محلات شهر یزد پرداخته‌اند و راهکارهایی را برای بهبود روند محلات ارائه داده‌اند. کریمی و توکلی‌نیا (۱۳۸۸)، جایگاه توسعه در مقیاس خرد و محله‌ای در توسعه پایدار شهری، (نمونه موردی: محله اوین) را مورد بررسی قرار داده‌اند. عبدالمهدی و دیگران (۱۳۸۹) به بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران، پرداخته‌اند. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که محله مفهومی است که هر یک از حوزه‌های مختلف علمی بنا به زمینه‌های نظری خاص خود، به تعریف و کاربست آن پرداخته‌اند. ملیحه ذاکریان و دیگران (۱۳۸۹) در تحقیقشان به این نتیجه رسیده‌اند که برقراری ارتباط منطقی و هماهنگ بین پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات یازده گانه شهری میباید برای نیل به پایداری ضروری به نظر می‌رسد. لیلا سلطانی و دیگران

(۱۳۹۰) به این نتیجه رسیده‌اند که ایجاد کانون‌های مشارکتی زنان برای فعال سازی محیط فیزیکی شهر، ایجاد و تقویت نظام محله محور در ارائه خدمات شهری و احیای فضاهای عمومی در محله‌ها، بسیار موثر خواهد بود. میرنجف موسوی و باقری کشکولی (۱۳۹۱)، در ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت به این نتیجه رسیده‌اند که برای بهبود کیفیت زندگی در سطح محلات شهر سردشت برنامه‌ریزی در شاخص‌های اقتصادی، کالبدی بسیار تاثیرگذار است. محمدرحیم رهنما و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان «ارتقاء کیفی محلات مدرن شهری با بکارگیری رهیافت نوشهرگرایی (نمونه موردی: منطقه آزاد شهر مشهد)، به این نتیجه رسیدند که نواقص موجود در بنیان فکری این منطقه از جمله دیدگاه صرفاً کالبدی، منجر به شکل گیری بافت شهری با کیفیت زندگی پایین شده است. کرامت‌اله زیاری (۱۳۹۰) به بررسی آسایش و امنیت در محله‌های شهر یزد پرداخته است. نتایج بررسی فرضیه‌ها نشان از آن دارد که شهر یزد را می‌توان در سه سطح امنیتی و آسایشی یعنی مناسب، نیمه مناسب و دارای درجه پایین امنیت تقسیم بندی کرد.

اهداف

- بسط و گسترش مفاهیم محله و پایداری اجتماعی محلات در ادبیات برنامه‌ریزی و توسعه شهری
- مقایسه تطبیقی بین محلات به لحاظ شاخص‌های پایداری اجتماعی
- سنجش و ارزیابی وضعیت محلات شهر جهرم از دیدگاه توسعه پایدار

فرضیه‌ها

- به نظر می‌رسد بین تعلق مکانی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین تعامل اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین مسئولیت‌پذیری و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین احساس امنیت و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر توصیفی-تحلیلی و نوع آن کاربردی - توسعه‌ای است. محدوده مورد مطالعه آن شهر جهرم می‌باشد که اطلاعات مورد نیاز از طریق مطالعات اسنادی و پیمایشی (پرسشنامه و مشاهده) جمع-

آوری شده است. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه، از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و واریانس بدست آمد و از پیش‌آزمون با سطح اطمینان ۹۵ درصد ۳۲۰ نفر محاسبه شد و به صورت سهمیه‌ای و تصادفی بین آنها توزیع گردید. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه بوده است. در تحقیق حاضر، جهت افزایش اعتبار از روش صوری استفاده شده است (هومن، ۱۳۷۶: ۲۲۸). برای تعیین اعتبار پرسشنامه، روش‌های متعددی وجود دارد که یکی از این روش‌ها، اعتبار محتوا می‌باشد (khaki, 2003). بدین منظور، پرسشنامه بعد از تدوین در اختیار صاحب‌نظران، متخصصان و استادان قرار گرفت و پس از جمع‌آوری نظرات آنها، اصلاحات لازم انجام شد. با توجه به اینکه امروزه در اکثر تحقیقات برای محاسبه پایایی ابزار از روش آلفای کرونباخ استفاده می‌شود (عنابستانی و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۲)، لذا برای تعیین روایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در واقع آلفای کرونباخ نشان‌دهنده انسجام درونی و همسازی داخلی گویه‌ها به شمار می‌رود (حبیب‌پور و صفری، ۱۳۸۸: ۳۶۳). پایایی سوالات پرسشنامه نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مشخص گردید که این ضرایب در حد مطلوبی قرار داشت و در قالب جدولی در ادامه آمده است. می‌توان گفت که دقت لازم برای احراز پایایی سازه‌ها در پرسشنامه به کار گرفته شده و گویه‌های طراحی شده برای سنجش متغیرها با یکدیگر همبستگی درونی دارند.

جدول شماره ۱: میزان اعتبار و پایایی متغیرهای تحقیق بر اساس آلفای کرونباخ

سازه	آلفای کرونباخ
تعلق مکانی	۰/۶۳
تعامل اجتماعی	۰/۷۷
مسئولیت‌پذیری	۰/۶۶
مشارکت اجتماعی	۰/۶۵
احساس امنیت	۰/۷۲
اعتماد اجتماعی	۰/۸۲

مفاهیم و مبانی نظری

- تعاریف و مفاهیم

محله: محله در لغت‌نامه دهخدا به معنای "کوی، برزن، یک قسمت از چندین قسمت شهر" آمده است (دهخدا، ۱۳۳۶). محله مفهوم ثابت و ایستایی در مباحث شهرشناسی جغرافیایی و سایر علوم از جمله

برنامه ریزی شهری، علوم اجتماعی و علوم سیاسی در قرن گذشته نداشته است. در زمان حاضر نیز این مفهوم دچار تغییرات اساسی شده است، به گونه‌ای که پیرامون مفهوم و ابعاد آن مباحث فراوانی وجود دارد. در واقع در هر یک از حوزه های علمی از زاویه دید خاص آن تعریف شده است (Williams, 1985: 30). محله قدیمی‌ترین و شناخته‌شده‌ترین بخش از تقسیمات شهری محسوب می‌شود که تأمین‌کننده زندگی نیمه‌عمومی ساکنین شهر می‌باشد. محله معمولاً کالبد سکونت و اشتغال ۷۰۰ الی ۱۲۵۰ خانوار با دامنه نوسان شعاع پیاده ۳۰۰ الی ۳۷۵ متر (۴ تا ۵ دقیقه پیاده) است که با عنصر شاخص فرهنگی مسجد و آموزش (دبستان) تعریف می‌شود. هر محله با شبکه سواره‌روی دور محله‌ای از سایر محلات مجاور جدا می‌شود (زیاری و دیگران، ۱۳۸۸: ۶۱). عنصر شاخص محله، مدرسه ابتدائی است که باید در جایی مکانیابی شود که امنیت عبور و مرور دانش آموزان حفظ شود و مدت ۴-۵ دقیقه به منزل و بالعکس به منزل برسند. عنصر شاخص هویتی محله، مسجد است (زیاری، ۱۳۸۴: ۵۱-۵۰). از منظر برنامه‌ریزی شهری، محله را می‌توان به صورت بخش قابل شناسایی از محدوده‌های شهری و یا محدوده‌ای ترکیب شده از کاربری‌های تأمین‌کننده نیازهای ساکنان در ساختار شهر تعریف کرد (Cowan, 2000: 256). در ارتباط با پایداری محله اصول و معیارهای بسیاری مطرح و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از جمله این اصول و معیارها می‌توان به هویت و سرزندگی، پویایی و سازگاری، تنوع، دسترسی مناسب، تراکم و ظرفیت تحمل محله اشاره نمود (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۸).

پایداری اجتماعی: یک تعریف قوی از پایداری اجتماعی باید بر پایه ارزشهایی از برابری و دموکراسی باشد؛ این بدین معناست که باید به لحاظ حقوقی، سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر کیفیت جوامع تأثیر بگذارد (Sachcs, 1999: 27). پایداری اجتماعی تحت عنوان زندگی سالم و بارور و هماهنگ با طبیعت تعریف شده است. در این تعریف بقا و حیات جامعه، همگام با حفظ کیفیت محیطی و مرتبط با نظام های اقتصادی در جهت دستیابی به بالاترین در سطح رضایت از زندگی است (GTZ, 2004, 2). در سطح عملیاتی پایداری اجتماعی ناشی از اقداماتی در زمینه موضوعات کلیدی که شامل عرصه های اجتماعی افراد و جوامع برای ظرفیت سازی و توسعه مهارتها برای رفع نابرابری های زیست محیطی و فضایی می شود. در این تعریف پایداری اجتماعی با اصولی همچون عدالت و سلامت، با مسائل در حال ظهور در مورد مشارکت، نیازها، سرمایه های اجتماعی، اقتصاد، محیط زیست و اخیراً با مفاهیمی مثل شادی، رفاه و کیفیت زندگی در ارتباط است (Colantonio & Dixon, 2009: 4). در

صورتی پایداری اجتماعی به دست می آید که کار درون یک جامعه، مجموعه گسترده ای از نیاز های انسان را برآورده سازد و به صورت طبیعی شکل گرفته باشد و همچنین توانایی این را داشته باشد که در یک دوره زمانی طولانی قدرت باروری خود را حفظ کند و توانایی برآورده ساختن عدالت اجتماعی، کرامت انسانی و مشارکت را داشته باشد (Littig & Griehl, 2005: 72). توسعه (و یا رشد) که با تحول یکنواخت جامعه مدنی و ترویج یک محیط مساعد برای زندگی مشترک گروه های متنوع قومی و اجتماعی سازگار است؛ در حالی که همزمان همه اقشار جامعه را به یکپارچگی اجتماعی، با بهبود کیفیت زندگی تشویق می کند (Poleseand & stren, 2000: 15-16). در بیشتر سطوح عملیاتی پایداری اجتماعی ناشی از اقداماتی در زمینه موضوعات کلیدی شامل قلمرو اجتماعی افراد و جوامع اعم از ظرفیت سازی، مهارت های توسعه و نابرابری های زیست محیطی و اجتماعی می باشد (Colantonio, 2007: 25). گروهی معتقدند که پایداری اجتماعی در بر گیرنده برابری، تأمین خدمات اجتماعی نظیر آموزش و بهداشت، برابری جنسیتی، پاسخگویی سیاسی و مشارکت اجتماعی است (Harris, 2000, 6). پایداری اجتماعی می تواند به عنوان یک فرآیند اجتماعی و تاریخی تفسیر شود (Dixon, 2009: 4 & Colantonio).

ابعاد پایداری اجتماعی

ابعاد پایداری اجتماعی در سیاست های کنونی بازسازی شهری به شرح زیر می باشد:

۱- تغییرات جمعیت شناختی (پیری، مهاجرت و تحرک) ۲- آموزش و پرورش و مهارت ۳- استخدام ۴- بهداشت و ایمنی ۵- مسکن و بهداشت محیط ۶- هویت، حس مکان و فرهنگ ۷- مشارکت، توانمند سازی و دسترسی ۸- سرمایه اجتماعی ۹- اختلاط اجتماعی و انسجام ۱۰- رفاه، شادی و کیفیت زندگی. این عوامل مهم ترین عوامل پایداری اجتماعی جوامع محلی و محلات شهری هستند و از اهمیت اساسی برای ارزیابی تأثیر غیرمستقیم پروژه های بازسازی شهری برخوردارند (Dixon, 2009: 4 & Colantonio).

مؤلفه (شاخص) های پایداری اجتماعی

کولانتونیو^{۱۴} (۲۰۰۸) در پژوهشی به تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های پایداری اجتماعی پرداخته است. این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های سنتی از قبیل عدالت و کاهش فقر به طور نامحسوسی جای خود را به مفاهیمی مانند هویت، حس مکان و مزایایی از شبکه‌های اجتماعی داده است. این تغییر از مؤلفه‌های سخت نسبت به مفاهیم نرم تر در داخل گفتمان پایداری که در سالهای اخیر بحث‌های گسترده‌ای در مورد نقشی که دولت‌ها و سیاست‌گذاران باید در ارائه اهداف نرم بازی کنند؛ بحث می‌کند. در ادامه به بررسی مؤلفه‌های کلیدی پایداری اجتماعی سنتی و در حال ظهور (جدول شماره ۲) می‌پردازیم:

جدول شماره ۲- مؤلفه‌های کلیدی پایداری اجتماعی سنتی و در حال ظهور

مؤلفه‌های پایداری اجتماعی سنتی	مؤلفه‌های در حال ظهور
نیازهای اساسی از جمله مسکن و بهداشت محیط	تغییر دموگرافیک (پیری، مهاجرت و تحرک)
آموزش و پرورش و مهارت	اختلاط اجتماعی و انسجام
اشتغال	هویت، حس مکان و فرهنگ
عدالت	توانمند سازی، مشارکت و دسترسی
حقوق بشر و جنسیت	بهداشت و ایمنی
فقر	سرمایه اجتماعی
عدالت اجتماعی	رفاه، شادی و کیفیت زندگی

منبع: (Colantonio & Dixon, 2009: 19)

مبانی نظری

عموم دیدگاه‌های توسعه پایدار شهری، بر توسعه فیزیکی و کالبدی شهر تاکید دارند؛ در حالی که وجه فرهنگی و اجتماعی توسعه شهری تا حدودی ناشناخته می‌نمایاند. ذکر این نکته نیز اساسی به نظر می‌رسد که دو مفهوم «پایداری شهری» و «توسعه پایدار شهری» به دلیل تقارب معنایی، به جای یکدیگر بکار می‌روند، حال آنکه پایداری مجموعه‌ای از وضعیت‌ها را شامل می‌شود که در بستر زمان، استمرار دارد، در حالی که توسعه پایدار، فرآیندی را تداعی می‌کند که در بستر آن پایداری می‌تواند پدیدار شود. شهر پایدار شهری است که دارای آن‌چنان پایه اقتصادی باشد که نه تنها کمترین اثر نامطلوبی را بر محیط زیست نداشته باشد، بلکه در احیا و ارتقای کیفیت آن نیز مؤثر باشد به عبارت دیگر شهر پایدار شهری است که ورای راه‌های محدود و متعارف، مسائل اجتماعی و زیست محیطی را مورد توجه قرار داده آنها را با یک دید وسیع و جامع بنگرد (بحرینی، ۱۳۸۲: ۶۲). پایداری شهرها نیاز به رویکردی دوگانه دارد: یکی نگرش درون محله‌ای و دیگر راهبرد چشم‌انداز منطقه‌ای. این رویکرد از طریق اصول طراحی محیط

¹⁴ Colantonio

زیست شهری به نتیجه می‌رسد. شهرهای پایدار به سادگی شکل نمی‌گیرند بلکه باید از طریق برنامه‌ریزی و همکاری درون مرزهای سیاسی موجود و میان بخش‌های اجتماعی این شهرها را طراحی نمود (دهقان منشادی، ۱۳۸۵: ۱۸۴-۱۸۵). توافق کلی وجود دارد که ابعاد مختلف توسعه پایدار (به عنوان مثال اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و سازمانی) به طور مساوی توسط سیاست‌گذاران اولویت بندی نشده است (Drkakis Smith, 1995: 14).

در ادامه هشت ویژگی کلیدی جامعه پایدار ارائه می‌شود:

۱- فعال، جامع و ایمن، عادلانه، مقاوم و منسجم با فرهنگهای قدرتمند محلی و سایر فعالیت های اجتماعی به اشتراک گذاشته شده ۲- حساسیت زیست محیطی ۳- طراحی و ساخت مناسب ۴- مدیریت خوب (مشارکت و رهبری مؤثر و فراگیر ۵- ارتباطات مناسب (خدمات و حمل و نقل مناسب و ارتباطات و دسترسی مردم به مشاغل و مدارس و بهداشت و سایر خدمات ۶- رونق (با یک اقتصاد شکوفا و متنوع محلی) ۷- خدمات مناسب (خدمات عمومی، خصوصی، جامع و داوطلبانه که برای رفع نیازهای مردم مناسب و برای همه قابل دسترس باشند ۸- نمایشگاهی برای همه (از جمله کسانی که در جوامع دیگر، در حال حاضر و در آینده هستند) (ODPM, 2006:15). در مبحث اجتماعی توسعه پایدار تأکید بر رفع بی عدالتی و بی تعادلی در سطح جوامع مورد توجه است. در توسعه پایدار با رویکرد اجتماعی دو مفهوم مشارکت و توانمندسازی جایگاه ویژه‌ای دارند (Overton, 1999, 7).

قلمرو پژوهش

جهرم از شهرهای بسیار قدیمی ایران است که نام قبلی آن گهرم بوده است. فردوسی در شاهنامه از آن در عصر ساسانیان یاد کرده و نام دلاور ایرانی یعنی گهرم بر آن نهاده است. همچنین در تاخت و تاز اسکندر از جهرم نام برده می‌شود و این شهر را در عصر پادشاهی بهرام گور دشتی بی‌آب می‌خواند. جهرم یا گهرم به معنی جای گرم است. در دوره‌ی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، توسعه‌ی شهر به تبع تشدید مهاجرت- های روستا - شهری و نیاز فزاینده به مسکن شدت می‌گیرد. توسعه‌های این دوره، عمدتاً به صورت بافت- های منفصل واقع در پیرامون بافت‌های شهری دوره‌های قبل و در قالب احداث شهرک‌ها و کوی‌های

مسکونی صورت گرفته است (روستا، ۱۳۸۹: ۸۶). شهر جهرم به عنوان مرکز شهرستان جهرم در نیمه‌ی جنوبی استان فارس و در فاصله‌ی ۱۸۵ کیلومتری شهر شیراز (مرکز استان فارس) قرار گرفته است (مهندسین مشاور نقش محیط، ۱۳۸۵: ۱۰). این شهر به شهرستان‌های شیراز، فسا، داراب، فیروزآباد و لارستان محدود است. جمعیت این شهر در سال ۱۳۹۰، ۱۱۴۰۰۰ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰).

نتایج و بحث

یافته‌های توصیفی

سن پاسخگویان: ۶۵ درصد پاسخگویان در سنین بین ۵۰-۲۵ قرار دارند. ۲۵ درصد کمتر از ۱۸ سال دارند و بقیه را (۱۰ درصد) را در سنین بالای ۵۰ سال تشکیل داده اند.

جنس پاسخگویان: ۵۵/۷ درصد پاسخگویان را مردان و ۴۴/۳ درصد را زنان تشکیل داده‌اند.

تحصیلات پاسخگویان: با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق مشخص گردید که ۶۱ درصد افراد،

تحصیلاتشان دیپلم و زیردیپلم و ۳۹ درصد بقیه را افراد دارای تحصیلات دیپلم به بالا بوده‌اند.

درآمد پاسخگویان: در این مقاله، ۴۱ درصد افراد دارای درآمد پایین، ۵۵ درصد دارای درآمد متوسط و ۴ درصد دارای درآمد بالا بوده‌اند.

شغل پاسخگویان: ۳۴ درصد افراد کارمند ادارات مختلف بوده‌اند. ۴۲ درصد کارگر بوده اند. ۲۴ درصد بقیه هم محصل یوده اند.

آزمون فرضیات

فرضیه ۱- به نظر می‌رسد بین تعلق مکانی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد.

در اینجا هر دو متغیر به صورت کمی هستند و برای بررسی ارتباط بین آنها از روش ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۳ آمده است. نتایج

آزمون ضریب همبستگی نشان می‌دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین بین تعلق مکانی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و از آنجا که مقدار ضریب همبستگی مثبت است این رابطه

بصورت مستقیم می باشد. یعنی هرچه تعلق مکانی افراد بیشتر باشد، پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد.

جدول شماره ۳- ضریب همبستگی پیرسن بین تعلق مکانی و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسن	سطح معنی داری
تعلق مکانی - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۶۳	۰,۰۰۰

فرضیه ۲: به نظر می رسد بین تعامل اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد. در اینجا هر دو متغیر به صورت کمی هستند و برای بررسی ارتباط بین آن ها از روش ضریب همبستگی پیرسون استفاده می شود. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۴ آمده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین بین تعامل اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و از آنجا که مقدار ضریب همبستگی مثبت است این رابطه بصورت مستقیم می باشد. یعنی هرچه تعامل اجتماعی افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد.

جدول شماره ۴ - ضریب همبستگی پیرسون بین تعامل اجتماعی و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسن	سطح معنی داری
تعامل اجتماعی - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۴۷	۰,۰۰۳

فرضیه ۳: به نظر می رسد بین مسؤلیت پذیری و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۵ آمده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین بین مسؤلیت پذیری و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود ندارد. به عبارتی هر چه در محلات مسؤلیت پذیری افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی محلات به همان میزان افزایش می یابد.

جدول شماره ۵ - ضریب همبستگی پیرسون بین مسؤلیت پذیری و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسن	سطح معنی داری
مسؤلیت پذیری - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۱۱	۰,۰۲

فرضیه ۴: به نظر می رسد بین مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۶ آمده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین بین مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و از آنجا که مقدار ضریب همبستگی مثبت است این رابطه بصورت مستقیم می باشد. یعنی هرچه مشارکت اجتماعی افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد.

جدول شماره ۶- ضریب همبستگی پیرسون بین مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
مشارکت اجتماعی - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۴۷	۰,۰۰۳

فرضیه ۵: به نظر می رسد بین احساس امنیت و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۷ آمده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کمتر است بنابراین بین احساس امنیت و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و از آنجا که مقدار ضریب همبستگی مثبت است این رابطه بصورت مستقیم می باشد. یعنی هرچه احساس امنیت افراد در محله بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد.

جدول شماره ۷- ضریب همبستگی پیرسون بین احساس امنیت و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
احساس امنیت - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۴۷	۰,۰۰۳

فرضیه ۶: به نظر می رسد بین اعتماد اجتماعی و پایداری اجتماعی محلات همبستگی وجود دارد. معیار ضریب همبستگی و سطح معنی داری آن در جدول ۸ آمده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که سطح معنی داری از ۰,۰۵ کوچکتر است بنابراین بین اعتماد اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. به عبارتی اعتماد اجتماعی بیشتر در محلات، به همان اندازه پایداری اجتماعی نیز افزایش می یابد.

جدول شماره ۸- ضریب همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و پایداری اجتماعی

شاخص ها	تعداد نمونه	ضریب همبستگی پیرسون	سطح معنی داری
اعتماد اجتماعی - پایداری اجتماعی	۳۲۰	۰,۲۱	۰,۰۱

نتیجه گیری

با توسعه شهرها و تمرکز فعالیت های صنعتی و اقتصادی در مراکز شهری، توجه به اصل پایداری توسعه هر چه بیشتر ضرورت پیدا می کند. فضای مسکونی امروز از درک روح انسانی و تعلق اجتماعی به دور شده‌اند و به همین دلیل توجه به عوامل موثر در تعلق به مکان در محله‌های سنتی و تعمیم آن به واحدهای همسایگی امروز یکی از ضرورت های مهم در محیط‌های مسکونی می‌باشد. تعلق افراد به محله از یک طرف ریشه در استمرار سکونت و تجربه‌های ذهنی افراد نظیر: سازمان محله، کالبد و ... می باشد. در این پژوهش پایداری اجتماعی محلات شهر جهرم را مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. نتایج آزمون ضریب همبستگی نشان می دهد که بین تعلق مکانی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. یعنی هرچه تعلق مکانی افراد بیشتر باشد، پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد. همچنین بین تعامل اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و هرچه تعامل اجتماعی افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می‌یابد. بعلاوه بین مسئولیت‌پذیری و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. به عبارتی هر چه در محلات مسئولیت پذیری افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی محلات به همان میزان افزایش می یابد. بین مشارکت اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و از آنجا که مقدار ضریب همبستگی مثبت است این رابطه بصورت مستقیم می باشد. یعنی هرچه مشارکت اجتماعی افراد بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد. بین احساس امنیت و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد و هرچه احساس امنیت افراد در محله بیشتر باشد پایداری اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد. نهایتاً اینکه بین اعتماد اجتماعی و پایداری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. به عبارتی اعتماد اجتماعی بیشتر در محلات، به همان اندازه پایداری اجتماعی نیز افزایش می یابد.

منابع

- ۱- بحرینی، سید حسن (۱۳۸۰) توسعه شهری پایدار: از فکر تا عمل، مجله محیط شناسی دانشگاه تهران، شماره ۲۷، تهران.
- ۲- بدری، سیدعلی (۱۳۷۶)، توسعه پایدار: مفهوم و ارزش و عمل، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۴۸.
- ۳- حسین زاده، سیدرضا و دیگران (۱۳۹۰)، ارزیابی پایداری زیست محیطی در نواحی شهری با استفاده از فن تصمیم گیری
- ۴- چندمعیاره تخصیص خطی (مطالعه موردی: شهر بندر ترکمن)، فصلنامه چشم انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ششم، شماره ۱۶، صص ۵۱-۳۱.
- ۵- حکمت نیا، حسن و علی زنگی آبادی (۱۳۸۳)، بررسی و تحلیل سطوح پایداری در محلات شهر یزد و ارائه راهکارهایی در بهبود روند آن، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۲، صص ۵۱-۳۷.
- ۶- دهخدا، علی اکبر (۱۳۳۶)، لغت نامه، جلد ۹، تهران: انتشارات سیروس.
- ۷- دهقان منشادی، مهدی (۱۳۸۵)، توسعه پایدار در سایه روشن های شهر، انتشارات مفاخر، چاپ اول.
- ۸- ذاکریان، ملیحه، میرنجنف موسوی و علی باقری کشکولی (۱۳۸۹)، تحلیلی بر پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در محلات شهری میبد از منظر توسعه پایدار، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم، صص ۸۴-۶۱.
- ۹- ربانی، رسول و فریدون وحید (۱۳۸۱) جامعه شناسی شهری، انتشارات دانشگاه اصفهان و سازمان سمت.
- ۱۰- رزمی، جعفر و دیگران (۱۳۸۷) معرفی شاخص های ارزیابی و بررسی روند توسعه پایدار شهری در کلانشهر تهران.
- ۱۱- روستا، مجتبی (۱۳۸۹)، بررسی وضعیت حفظ و نگهداری فضای سبز (باغات) شهر جهرم در راستای توسعه پایدار، پایان نامه ی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد، گروه جغرافیا، استاد راهنما: دکتر محمدرحیم رهنما.
- ۱۲- رهنما، محمدرحیم و دیگران (۱۳۹۲)، ارتقاء کیفی محلات مدرن شهری با بکارگیری رهیافت نوشهرگرایی (نمونه موردی: منطقه آزاد شهر مشهد)، مجله جغرافیا و توسعه شهری، شماره ۳، صص ۴۵-۲۷.
- ۱۳- رهنما، محمدرحیم و محمدمحسن رضوی (۱۳۹۱)، بررسی تاثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد، مجله هنرهای زیبا، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۳۶-۲۹.
- ۱۴- زیاری، کرامت اله (۱۳۸۰)، توسعه پایدار و مسئولیت برنامه ریزان شهری در قرن بیست و یکم، مجله ی دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، شماره ی ۱۶۰، صص ۳۸۵-۳۷۱.
- ۱۵- زیاری، کرامت اله (۱۳۸۴)، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات دانشگاه یزد، چاپ دوم.
- ۱۶- زیاری، کرامت اله (۱۳۹۰)، بررسی آسایش و امنیت در محله های شهر یزد، فصلنامه پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶، صص ۱۱-۱.
- ۱۷- زیاری، کرامت اله و دیگران (۱۳۸۸)، مبانی و تکنیک های برنامه ریزی شهری، انتشارات دانشگاه بین المللی چابهار، چاپ اول.
- ۱۸- سرایی، محمدرحیم، صدیقه لطفی و سمیه ابراهیمی (۱۳۸۹)، ارزیابی و سنجش سطح پایداری توسعه محلات شهر بابلسر، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره دوم، صص ۶۰-۳۷.
- ۱۹- سلامی، رضا (۱۳۷۶) بررسی اجمالی توسعه پایدار، مجله رهیافت، شماره ۱۷، تهران.
- ۲۰- سلطانی، لیلا، علی زنگی آبادی و مهین نسترن (۱۳۹۰)، برنامه ریزی شهری در جهت ارتقای هویت ایرانی- اسلامی زنان با تاکید بر نقش محله های شهری، فصلنامه شهر ایرانی- اسلامی، شماره چهارم، صص ۳۶-۲۹.
- ۲۱- سی جی، بارو (۱۳۷۶)، توسعه پایدار: مفهوم ارزش و عمل، ترجمه سید علی بدری، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۴۴.

- ۲۲-شکوئی، حسین (۱۳۷۲)، جغرافیای اجتماعی شهرها، اکولوژی اجتماعی شهر، انتشارات جهاد دانشگاهی (ماجد)، چاپ دوم.
- ۲۳-شهادی، هرمز (۱۳۷۶)، کاربرد شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی در برنامه‌ریزی توسعه- سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول.
- ۲۴-عبداللهی، مجید، مظفرصرافی و جمیله توکلی‌نیا (۱۳۸۹)، بررسی نظری مفهوم محله و بازتعریف آن با تأکید بر شرایط محله‌های شهری ایران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲، صص ۸۳-۱۰۲.
- ۲۵-عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۵)، «محله مسکونی پایدار: مطالعه موردی نارمک» نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۷، دانشگاه تهران، تهران.
- ۲۶-کریمی، ناصر (۱۳۸۱)، جهرم، جلد اول، انتشارات شهید عبدالرضا مصلی نژاد، چاپ اول.
- ۲۷-کریمی، سرگل و جمیله توکلی‌نیا (۱۳۸۸)، جایگاه توسعه در مقیاس خرد و محله‌ای در توسعه پایدار شهری، (نمونه موردی: محله اوین)، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال اول، شماره سوم، صص ۹۲-۸۱.
- ۲۸-مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
- ۲۹-موسوی، میرنجف و علی باقری کشکولی (۱۳۹۱)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره نهم، صص ۹۵-۱۱۶.
- ۳۰-موسوی‌کاظمی، مهدی و حسین شکویی (۱۳۸۱) سنجش پایداری اجتماعی توسعه شهر قم، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۳.
- ۳۱-مهندسین مشاور نقش محیط (۱۳۸۵)، طرح تفصیلی شهر جهرم.
- ۳۲-هاروی، دیوید (۱۹۳۵)، عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان، محمدرضا حائری و بهروز منادی زاده، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، شهریور ۱۳۷۹.
- 33-Biart, M. (2002) 'Social sustainability as part of the social agenda of the European community', in Ritt, T. (Ed.): Soziale Nachhaltigkeit: Von der Umweltpolitik zur Nachhaltigkeit? Arbeiterkammer Wien, Informationen zur Umweltpolitik 149, Wien, pp.5-10.
- 34-Colantonio, A & Dixon, T (2009), Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD) School of the Built Environment
Colantonio, A & Dixon, T (2009), Measuring Socially Sustainable Urban Regeneration in Europe, Oxford Institute for Sustainable Development (OISD), School of the Built Environment, Oxford Brookes University.
- 35-Colantonio, A., (2007) Social Sustainability: An Exploratory Analysis of its Definition, Assessment Methods, Metrics and Tools, OISD (EIB) WP No 1
- 36-Colantonio, A., (2008), Traditional and Emerging Prospects in Social Sustainability, OISD (EIB) WP No 4.
- 37-Couch C. (2003) Rotterdam: Structural Change and the Port, in Urban Regeneration in Europe, Couch C, Fraser C & Percy S (Eds), Blackwell Science, Oxford
- 38-Cowan, Robert, 2005, The Dictionary of Urbanism, London, Street Wise Press.
- 39-DFID, 2002, Indicators for Socially Sustainable Development, <http://www.livelihood.org/info/docs/wssd-indbr.pdf>.
- 40-Drakakis-Smith D., 1995, "Third World Cities: Sustainable Urban Development, 1", Urban Studies, Vol. (32): 4-5, 659 - 677
- 41-GTZ, 2004, Chance for Sustainable Development, Programme Office for Social and Ecological Standards, Email: social-ecological-standards@gtz.de.
- 42-Harris, M.J., 2000, Basic Principles of Sustainable Development, Global Development and Environment institute, Tufts University Medford MA 02155,

- 43-Littig, B. and Grießler, E., (2005) International . Journal of Sustainable Development, Vol. 8: 1/2, 65-79 Brundtland Commission (1987) Our Common Future, World Commission on Environment and Development, New York
- 44-ODPM (2006) UK Presidency. EU Ministerial Informal on Sustainable Communities. European Evidence Review papers, London: ODPM
- 45-Overton, J., 1999, Strategies for Sustainable Development, Zed books, London and Newyork city. Oxford Brookes University.
- 46-Polese, M. and Stren, R., (Eds.), (2000) The Social Sustainability of Cities: Diversity and the Management of Change, University of Toronto Press, Toronto
- 47-Sachs, I. (1999), Social sustainability and whole development: exploring the dimensions of sustainable development. In: B. Egon and J. Thomas, Editors, Sustainability and the social sciences: a cross-disciplinary approach to integrating environmental considerations into theoretical reorientation, Zed Books, London USA.
- 48-Williams, Michael, 1985, Neighborhood Organizations: Seeds of a New Urban Life, We Sport, Greenwood Press.

Archive of SID